

ELEKTRONINIŲ PATYČIŲ PAPLITIMAS TARP KLAIPĖDOS APSKRITIES VYRESNIŲJŲ KLASIŲ MOKSLEIVIŲ

Rasa Pilkauskaitė Valickienė

Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, Psichologijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas (8 5) 2714 620
Elektroninis paštas rvalick@mruni.eu

Doc. dr. Saulė Raižienė

Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, Psichologijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas (8 5) 2714 620
Elektroninis paštas s.raiziene@mruni.eu

Prof. dr. Rita Žukauskienė

Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, Psichologijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas (8 5) 2714 620
Elektroninis paštas rzukausk@mruni.eu

Pateikta 2009 m. rugsėjo 30 d.

Parengta spausdinti 2009 m. spalio 9 d.

Santrauka

Lietuvoje, kaip ir visame pasaulyje, plėtojantis ir tobulėjantis informacinėms ir kompiuterinėms komunikavimo technologijoms, plinta nauja patyčių rūšis – elektroninės patyčios. Mokslininkai pripažįsta, kad elektroninės patyčios yra labai aktuali problema, mažai kuo atsiliekanti nuo tradicinių patyčių problemos. Šiuo tyrimu siekiama išsiaiškinti, kaip elektroninės patyčios paplitę tarp Klaipėdos apskrities vyresniųjų klasių moksleivių. Tyrimė¹ dalyvavo 1766 tiriamieji (1018 merginų ir 748 vaikinai), besimokantys Klaipėdos apskrities mokyklų ir gimnazijų 10–12 klasėse, kurių amžius – nuo 15 iki 19 metų ($M=17,31$ $SD=0,96$). Tyrimo rezultatai atskleidė, kad nuo 6 iki 18,4 proc. Klaipėdos apskrities vyresniųjų klasių moksleivių per paskutinius du mėnesius kartą arba dažniau yra patyrę elektronines patyčias tekstiniais pranešimais, telefoninėmis iliustracijomis ir/arba vaizdo klipais, telefoniniais skambučiais, elektroniniu paštu, pokalbių svetainėse, trumposiomis žinutėmis ar internetinėse svetainėse. Taip pat buvo nustatyta, kad vyresniųjų klasių berniukai dažniau nei mergaitės patiria visų minėtų formų elektroninių patyčių, o laikas, praleistas internete, yra rizikos veiksnys, ypač berniukams, tapti internetinių patyčių auka.

Pagrindinės sąvokos: elektroninės patyčios, vyresniųjų klasių moksleiviai.

Elektroninės patyčios: samprata ir išskirtinumas

Patyčios ir visame pasaulyje, ir Lietuvoje tarp paauglių labai paplitęs reiškinys. Šia skaudžia patyčių tematika yra atlikta labai daug tyrimų, domimasi patyčių paplitimu, aukos charakteristikomis, veiksniais, turinčiais įtakos patyčioms pasireiškinti, bei vykdomos įvairios prevencijos programos. Tačiau

¹ Šis tyrimas remiamas remiantis Europos bendradarbiavimo mokslinių ir techninių tyrimų srities programos COST Nr. IS0801 "Elektroninės patyčios: naujų technologijų neigiamą naudojimą įveikti ir pozityvų naudojimą stiprinimas savitarpio santykiuose edukacinėje aplinkoje" veikla.

dėl šiuo metu pasaulyje paplitusių naujųjų informacinių technologijų vartojimo, lengvo jų prieinamumo bet kokio amžiaus ir bet kokios socialinės, rasinės ir kt. padėties žmogui, atsirado ir labai paplito dar viena nauja patyčių rūšis – elektroninės patyčios (angl. *Cyberbullying*). Elektroninėmis patyčiomis domisi Europos (Katzer, Fetchenhauer, Belschak, 2009; Kowalski, Limber, Agatston, 2008; Smith, Mahdavi, Carvalho ir kt., 2008; Steffgen ir König, 2009 ir kt.), Amerikos (Li, 2006; Patchin, Hinduja, 2006; Willard, 2006; Ybarra, Mitchell, 2004 ir kt.) ir kitų šalių mokslininkai, tačiau Lietuvoje tyrimų, nagrinėjančių šį reiškinį, yra tik keletas (Pilkauskaitė Valickienė, Žukauskienė, Raižienė, 2009; Raižienė, Laurynaitė, Žukauskienė ir kt., 2009; Žukauskienė, Raižienė, Pilkauskaitė Valickienė, 2009).

Kaip patvirtina tyrimai, ir internetas, ir mobilieji telefonai tarp paauglių labai populiarūs. Įvairių autorių duomenimis (Chisholm, 2006; Katzer ir kt., 2009; Smith ir kt., 2008; Vandebosch ir Cleemput, 2008), informacinėmis ir kompiuterinėmis komunikavimo technologijomis naudojasi apie 99 proc. paauglių, kasdien tam skirdami net apie aštuonias valandas per parą. Dažniausiai paaugliai internetą naudoja, žaisti kompiuterinius žaidimus, ieškoti informacijos atlikdami mokykloje pateiktas užduotis, siųsti trumpąsias žinutes ir elektroninius laiškus bei bendrauti pokalbių svetainėse (Juvonen ir Gross, 2008; Smith ir kt., 2008).

Taigi pastaraisiais metais internetas ir mobilieji telefonai tarp paauglių yra labai populiarūs ir dauguma paauglių turi galimybes jais naudotis. Protingai ir atsakingai naudojant šias priemones jos teikia daugiau naudos nei žalos, tačiau neigiama įtaka taip pat yra dažna ir gali sukelti net labai skausmingas pasekmes – galimybės, suteiktos interneto, sudaro puikias sąlygas elektroninėms patyčioms.

Taigi kas yra elektroninės patyčios? P. Smithas, J. Mahdavi, M. Carvalho, N. Tippetts (2006) teigia, jog elektroninės patyčios gali būti apibrėžiamos kaip agresyvus tyčinis bei pasikartojantis laike vieno individo arba grupės žmonių prieš auką nukreiptas veiksmas elektroninėje erdvėje, kai auka negali lengvai apsiginti. Kiti autoriai (Kowalski ir kt., 2008) teigia, kad tai yra patyčios elektroniniais laiškais, trumposiomis žinutėmis, pokalbių svetainėse, internetiniame tinkle, skaitmeninėse žinutėse arba žinutėse, siunčiamose į mobilių telefoną. M. Campbellas (2005) apibrėžimą praplečia įtraukdamas tai, jog toks elgesys dažniausiai yra būdingas paauglystėje.

Paskutiniaisiais metais skiriamas padidintas dėmesys elektroninių patyčių paplitimui bei būdams, kuriais paaugliai, naudodamiesi šiuolaikinėmis technologijomis, tyčiojasi. Taip yra todėl, kad elektroninės patyčios galbūt gali padaryti daugiau emocinės žalos nei įprastos (t. y. tradicinės) patyčios, kadangi jos gali vykti 24 valandas per parą, taikant informacines technologijas informacija greitai plinta, virtualioje erdvėje sunku pašalinti jų turinį ir dažniausiai elektroninės patyčios yra anoniminės (Willard, 2006) bei elektroninių patyčių aukos dažniausiai niekam apie tai nepasipasakoja ir kenčia patyčias vienuoje (Li, 2006; Li, 2007). Elektroninių patyčių fenomenas plačiai paplitęs JAV, Australijoje, Kanadoje, Japonijoje, Jungtinėje Karalystėje, Rusijoje, Naujojoje Zelandijoje ir kitose šalyse. Šios patyčios paveikia įvairios etninės kilmės ir kultūros žmones, besinaudojančius naujosiomis informacinėmis technologijomis (Chisholm, 2006). Jungtinėje Karalystėje 2005 m. NCH (angl. *National Children's Home*) apklausos duomenimis 20 proc. iš 770 11–19 metų vaikų patyrė elektroninių patyčių ir gąsdinimų (cit. pagal Slonje, Smith, 2008). P. Smithas ir kt. (2006) nustatė, kad 22 proc. tiriamųjų buvo patyčių aukomis bent kartą per paskutinius dvejus mėnesius, 6,6 proc. – dažniau nei vieną kartą. C. Katzer ir kt. (2009) tyrimo duomenimis, Vokietijoje beveik 35 proc. paauglių patyrė patyčių pokalbių svetainėse dažniau negu kartą per mėnesį. Jungtinėse Amerikos Valstijose J. Patchino ir S. Hinduja (2006) atliktoje internetinėje apklausoje buvo pastebėta, kad daugiau nei 29 proc. teigė esą elektroninių patyčių aukomis. Q. Li (2006) atlikto tyrimo su kanadiečiais vaikais duomenimis vienas iš keturių paauglių yra elektroninių patyčių auka. Tiriant Švedijos mokyklos mokinius buvo pastebėta, jog elektronines patyčias per paskutinius du mėnesius patyrė 5,3 proc. tiriamųjų, iš kurių 2,8 proc. patyrė kartą ar du, o likusieji – net ir daugiau kartų (Slonje, Smith, 2008). J. Juvoneno ir E. Grosso (2008) tyrimo JAV rezultatais, net 72 proc. tiriamųjų teigė bent kartą susidūrę su elektroninėmis patyčiomis. Tyrimų, analizuojančių elektroninių patyčių skirtumus tarp lyčių, duomenys pateikia prieštaringą informaciją. Daugumos tyrimų duomenimis, mergaitės dažniau buvo patyčių aukomis nei berniukai (Kowalski, Limber, 2007; Mason, 2008). Tačiau kitų tyrimų rezultatai rodo, kad ir vaikinai, ir merginos vienodai dažnai tampa elektroninių patyčių aukomis (Li, 2006; Slonje, Smith, 2008; Smith ir kt., 2008; Raižienė ir kt. 2009; Žukauskienė ir kt., 2009).

Elektroninių patyčių komunikacijos priemonės taip pat nėra vienodai populiarios ir dažnai naudojamos. Skirtingi tyrimai pateikia skirtingus duomenis, tačiau galima išvelgti populiariausių priemonių tendenciją. J. Patchinos ir S. Hinduja (2006) duomenimis, elektroninės patyčios labiausiai paplitusios pokalbių svetainėse, siunčiant trumpąsias žinutes ir elektroninius laiškus. J. Juvoneno ir E. Grosso (2008) tyrimo duomenys parodė, kad populiariausia elektroninių patyčių priemonė yra forumai ir trumposios žinutės, elektroniniai laišukai, tekstinės žinutės, pokalbių svetainės, blog'ai ir socialinio tinklo puslapiai. P. Smitho ir kolegų (2008) atlikto tyrimo duomenimis, populiariausia elektroninių patyčių

priemonė buvo trumposios žinutės, antroje vietoje – telefoniniai skambučiai, toliau – tekstinės žinutės, nuotraukos/video įrašai, elektroniniai laiški, internetiniai puslapiai ir pokalbių svetainės. Remiantis Švedijoje (Slonje ir Smith, 2008) atlikto tyrimo duomenimis, populiariausia elektroninių patyčių priemonė buvo elektroniniai laiški, taip pat populiarūs buvo ir telefono skambučiai, nuotraukų/video įrašai ir tekstinės žinutės. Q. Li (2005) Kanadoje atliktas tyrimas su septintos klasės mokiniais parodė, kad 22,7 proc. elektroninių patyčių aukų buvo gąsdinami elektroniniais laiškais, 36,4 proc. elektronines patyčias patyrė pokalbių svetainėse, o kiti 40,9 proc. tai patyrė naudojant skirtingas priemones: elektroninius laiškus, pokalbių svetaines ir mobiliuosius telefonus. Lietuvoje atlikto pilotinio tyrimo duomenimis (Pilkaukaitė Valickienė ir kt., 2009), ir tarp berniukų, ir tarp mergaičių populiariausias elektroninių patyčių būdas buvo tekstinės žinutės, telefoniniai skambučiai bei pokalbių svetainės.

Taigi iš pateiktų įvairių tyrimų duomenų matome, kad didelė dalis paauglių iš išsivysčiusių šalių, kuriose yra plačiai naudojamas internetu ir mobiliaisiais telefonais, patiria patyčias. Remiantis skirtingų šalių ir imčių tyrimų rezultatais, elektroninių patyčių paplitimas – nuo 5–6 proc. iki 72 proc., o populiariausia elektroninių patyčių priemonė yra elektroniniai laiški ir tekstinės žinutės bei telefono skambučiai. Skirtinguose tyrimuose nustatytus elektroninių patyčių paplitimo skirtumus galima būtų paaiškinti tuo, kad šios srities tyrimai, pradėti dar neseniai ir tyrėjai dar nesutaria, kaip tiksliai apibrėžti elektronines patyčias, kokius laiko parametrus taikyti vertinant paplitimą, kokias elektroninių patyčių formas įtraukti. Taip pat tai gali būti aiškinama tuo, kad informacinės technologijos sparčiai plėtojasi ir tobulėja, todėl kiekvieno naujo tyrimo metu nustatomi nauji elektroninių patyčių aspektai, kuriuos verta tyrinėti tolimesniuose tyrimuose. Tačiau dabar yra akivaizdu, kad elektroninės patyčios yra labai aktuali problema, mažai kuo atsiliekanči nuo tradicinių patyčių problemos.

Šio tyrimo tikslas yra išsiaiškinti: a) kaip elektroninės patyčios yra paplitusios tarp Lietuvos vyresniųjų klasių moksleivių; b) kokios yra pagrindinės elektroninių patyčių formos; c) ar yra patyčių paplitimo ir jų formų skirtumai tarp mergaičių ir berniukų; d) ar laikas, praleidžiamas internete, yra susijęs su patyčių internete patyrimu.

Tyrimo metodika

Tiriamieji

Šiame tyrime yra naudojami projekto pagal COST veiklą Nr. IS0801 „Elektroninės patyčios: naujų technologijų neigiamas naudojimas ir pozityvus naudojimas stiprinimas savitarpio santykiuose edukacinėje aplinkoje“ pirmojo matavimo duomenys. Tyrimo dalyvavo 1766 tiriamieji: 1018 merginų ir 748 vaikinai. Visi tiriamieji yra Klaipėdos apskrities miestų ir miestelių keturių vidurinių mokyklų (1080 (61,1 proc.) moksleivių), keturių gimnazijų (626 (35,4 proc.) moksleiviai) bei keleto kitų mokyklų (pvz., Klaipėdos turizmo mokykla) moksleiviai (60 (3,5 proc.), besimokantys 10 – 12 klasėse. Tiriamųjų amžius yra nuo 15 iki 19 metų (amžiaus vidurkis 17,31 metai, standartinis nuokrypis (toliau, SD) 0,96).

Tyrimo metodai

Buvo pateiktas vienas adaptuotas klausimas iš P. Smitho, J. Mahdavi, M. Carvalho, N. Tippetto (2006) elektroninių patyčių klausimyno: „Ar dažnai per pastaruosius kelis mėnesius patyrei elektroninių patyčių bent vieną iš žemiau išvardytų formų?“ Tiriamieji turėjo nurodyti, kokių elektroninių patyčių būdu jie patyrė patyčių (tekstiniais pranešimais; telefoninėmis iliustracijomis ir/arba vaizdo klipais; telefoniniais skambučiais; patyčiomis elektroniniu paštu; patyčiomis pokalbių svetainėse; patyčiomis trumpomis žinutėmis; patyčiomis svetainėse; kita (buvo prašoma įrašyti, koks tai būdas) ir kaip dažnai tai patyrė per paskutinius du mėnesius (niekada, tik kartą arba du, du – tris kartus per mėnesį, kartą per savaitę, keletą kartų per savaitę).

Kitas pateiktas klausimas buvo: „Kiek valandų per dieną tu paprastai praleidi naršydamas internete?“. Tiriamieji turėjo įrašyti skaičių valandų, paprastai praleidžiamą internete.

Taip pat buvo klausiama, kokia tiriamųjų lytis bei amžius.

Tyrimo eiga

Tyrimas atliktas 2009 m. pavasarį. Buvo gauti tyrimo dalyvavusių mokyklų vadovų sutikimai jį atlikti pamokų metu. Tyrimo dieną prieš apklausos pradžią tyrėjas supažindino paauglius su tyrimo tikslais ir pateikė instrukciją, kaip pildyti klausimyną. Klausimyne prieš pateiktą klausimą, kaip jie dažnai

patiria elektroninių patyčių, buvo paaiškinta, kas yra elektroninės patyčios: „Norime tavęs paklausti apie tam tikrą patyčių formą – elektronines patyčias. Elektroninės patyčios gali būti įvairių formų – telefonu ar elektroniniu paštu. Tau ar kitiems gali būti siunčiamos žinutės, paveikslėliai, nuotraukos ar vaizdo klipai, kuriuose grasinama, meluojama, juokiamasi iš tavęs ar kitų, šių žinučių ar paveikslėlių turinys užgaulus, juose pateikiama nemaloni ar melaginga informacija apie tave ar kitus. Taip pat tau ar kitiems gali skambinti ir sakyti bjaurius žodžius, arba skambinti ir tylėti“. Taip pat tyrėjas atsakė į tiriamųjų klausimus. Tyrime dalyvavo mokiniai, kurie tą dieną buvo mokykloje, kurie patys neatsisakė atsakyti į pateikiamus klausimus ir kurių tėvai nepareiškė nesutikimo. Apklausa vyko raštu, mokiniai klasėse sėdėjo po du arba po vieną. Siekiant motyvuoti moksleivius, prieš pradėdant pildyti klausimyną, jiems buvo padovanoti pieštukai. Apklausa nebuvo anoniminė, kadangi pagal projektą „Elektroninės patyčios: naujųjų technologijų neigiamas naudojimo įveika ir pozityvaus naudojimo stiprinimas savitarpio santykiuose edukacinėje aplinkoje“ numatoma tuos pačius tiriamuosius apklausti kelis metus.

Rezultatai

Iš pradžių apskaičiavome, kiek tiriamųjų ir kaip dažnai per paskutinius du mėnesius jie patiria įvairių formų elektroninių patyčių. Rezultatai pateikiami pirmoje lentelėje.

1 lentelė. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal patirtų elektroninių patyčių dažnumą

Patyčių forma	Niekada per paskutinius du mėnesius	Kartą ir daugiau per paskutinius du mėnesius				Iš viso
		Tik kartą arba du per paskutinius du mėnesius	Du – tris kartus per mėnesį	Kartą per savaitę	Keletą kartų per savaitę	
Tekstiniais pranešimais	1423 (81,6%)	225 (12,9%)	46 (2,6%)	24 (1,4%)	25 (1,5%)	320 (18,4%)
Telefoninėmis iliustracijomis ir/arba vaizdo klipais	1586 (91,1%)	91 (5,2%)	36 (2,1%)	15 (0,9%)	12 (0,7%)	154 (8,9%)
Telefoniniais skambučiais	1450 (83,3%)	198 (11,4%)	48 (2,8%)	14 (0,8%)	30 (1,7%)	290 (16,7%)
Elektroniniu paštu	1612 (92,9%)	58 (3,3%)	39 (2,2%)	13 (0,7%)	14 (0,8%)	124 (7,1%)
Pokalbių svetainėse	1502 (86,3%)	155 (8,9%)	51 (2,9%)	20 (1,1%)	12 (0,7%)	238 (13,7%)
Trumposiomis žinutėmis	1467 (84,6%)	191 (11%)	46 (2,7%)	14 (0,8%)	16 (0,9%)	267 (15,4%)
Svetainėse (FaceBook, My Space, Blog ir kt.)	1634 (94%)	43 (2,5%)	36 (2,1%)	14 (0,8%)	11 (0,6%)	104 (6%)
Kita	1272 (92,8%)	36 (2,6%)	34 (2,5%)	19 (1,4%)	10 (0,7%)	99 (7,2%)

Taigi, kaip matome iš pirmos lentelės, paauglių patiriamos visos išvardytos elektroninių patyčių formos. Daugiausia vaikų, kurie per paskutinius dvejus mėnesius nepatyrę patyčių interneto svetainėse (94 proc.) ir elektroniniu paštu (92,9 proc.). Daugiausiai elektroninių patyčių patiriama tekstiniais pranešimais (SMS) ir telefoniniais skambučiais, atitinkamai 14,4 proc. ir 16,7 proc. moksleivių. Taip pat nemažai moksleivių yra patyrę elektroninių patyčių trumposiomis žinutėmis (15,4 proc.) bei pokalbių svetainėse (13,7 proc.). Dažniausiai vaikai patyčių patiria vieną arba du kartus per mėnesį (nuo 2,5 proc. iki 12,9 proc.). Tačiau matome ir tai, kad kai kurie vaikai elektronines patyčias išgyvena ir keletą kartų per savaitę (net 1,7 proc. vaikų patiria patyčias telefono skambučiais keletą kartų per savaitę ir 1,5 proc. – tekstiniais pranešimais).

Toliau darbe nagrinėjamos dvi tiriamųjų grupės: tiriamieji, kurie per paskutinius du mėnesius elektroninių patyčių buvo patyrę kartą arba dažniau, vadinami „patyrusiais elektroninių patyčių“, ir tiriamieji, kurie nebuvo patyrę elektroninių patyčių, vadinami „nepatyrusiais elektroninių patyčių“.

Darbe analizavome, ar berniukai ir mergaitės vienodai dažnai patiria visų anksčiau įvardytų formų elektronines patyčias. Šios analizės rezultatai pateikiami antroje lentelėje.

Antroje lentelėje pateikti duomenys rodo, kad berniukai ir mergaitės skirtingai patyrę visų išvardytų formų elektroninių patyčių. Berniukai dažniau patiria patyčių tekstiniais pranešimais, telefoninėmis iliustracijomis ir/arba vaizdo klipais, telefoniniais skambučiais, elektroniniu paštu, pokalbių svetainėse, trumposiomis žinutėmis bei interneto svetainėse.

2 lentelė. Palyginimas, kiek berniukų ir mergaičių patiria elektroninių patyčių

Patyčių forma	Berniukai		Mergaitės		Tikslaus Fišerio kriterijaus p reikšmė
	Patyrę patyčias	Nepatyrę patyčių	Patyrusios patyčias	Nepatyrusios patyčių	
Tekstiniais pranešimais	181 (24,7%)	552 (75,3%)	140 (13,8%)	871 (86,2%)	0,000
Telefoninėmis iliustracijomis ir/arba vaizdo klipais	97 (13,3%)	635 (86,7%)	57 (5,7%)	951 (94,3%)	0,000
Telefono skambučiais	149 (20,4%)	580 (79,6%)	141 (13,9%)	870 (86,1%)	0,000
Elektroniniu paštu	79 (10,9%)	647 (89,1%)	45 (4,5%)	965 (95,5%)	0,000
Pokalbių svetainėse	153 (20,9%)	579 (79,1%)	85 (8,4%)	923 (91,6%)	0,000
Trumposiomis žinutėmis	146 (20,1%)	580 (79,9%)	121 (12%)	887 (88%)	0,000
Svetainėse (FaceBook, My Space, Blog ir kt.)	75 (10,3%)	665 (89,7%)	29 (2,9%)	797 (97,1%)	0,000

Nustatydami, ar laikas, praleistas internete, yra susijęs su patyčių internete patyrimu, atlikome keturias dvifaktorines dispersines analizes (ANOVA). Dvifaktorinės dispersinės analizės (ANOVA) rezultatai atskleidė (3 lentelė), kad yra reikšmingi lyties ($p < 0,05$) ir patyčių patyrimo ($p < 0,001$) efektai. Taigi patyrę keturių formų patyčių internete moksleiviai jame praleidžia daugiau laiko nei nepatyrę šių patyčių bei berniukai praleidžia daugiau laiko internete nei mergaitės. Interakcija tarp patyčių patyrimo ir lyties buvo statistiškai reikšminga ($p < 0,05$) patiriant patyčias elektroniniu paštu bei internetinėse svetainėse. Tai rodo, kad yra skirtingos laiko, praleisto internete, ir šių dviejų patyčių formų patyrimo sąsajų tendencijos, priklausomai nuo lyties. Palyginę patyrusių ir nepatyrusių patyčių elektroniniu paštu bei internetinėse svetainėse berniukų ir mergaičių grupių praleisto internete laiko vidurkius, nustatėme, kad berniukai, patyrę patyčių elektroniniu paštu ir interneto svetainėse, praleidžia daugiau laiko nei nepatyrę šių patyčių (atitinkamai $t(621) = -3,94$ ($p < 0,001$) ir $t(623) = -3,69$ ($p < 0,001$)). Tačiau mergaičių pogrupyje tarp patyrusių patyčių elektroniniu paštu ir interneto svetainėse bei nepatyrusių šių skirtumų nebuvo nustatyta (atitinkamai $t(894) = -0,21$ ($p > 0,05$) ir $t(892) = -0,96$ ($p > 0,05$)).

3 lentelė. Patyrusių bei nepatyrusių internetinių patyčių berniukų ir mergaičių internete praleidžiamo laiko palyginimas

Internetinių patyčių forma	Internete praleidžiamas laikas								Internete praleidžiamo laiko palyginimas		
	Berniukai			Mergaitės			Iš viso		ANOVA		
	Patyrę patyčias	Nepatyrę patyčių	Iš viso	Patyrę patyčias	Nepatyrusios patyčių	Iš viso	Patyrę patyčias	Nepatyrę patyčių	Pagrindiniai efektai	Interakcija	
	M	M	M	M	M	M	M	M	Patyčių patyrimas	Lytis	Patyčių patyrimas x Lytis
								F	F	F	
Elektroniniu paštu	5,4	3,4	3,6	2,8	2,7	2,7	4,3	3,0	11,6**	31,1***	10,1**
Pokalbių svetainėse	4,4	3,4	3,6	3,1	2,6	2,7	3,9	2,9	15,5***	25,3***	2,0
Trumposiomis žinutėmis	4,2	3,4	3,6	2,8	2,7	2,7	3,5	3,0	5,2*	31,9***	3,64
Svetainėse (FaceBook, My Space, Blog ir kt.)	5,4	3,4	3,6	3,1	2,7	2,7	4,7	3,0	11,0**	18,2***	4,8*

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Rezultatų aptarimas

Remiantis atlikto tyrimo duomenimis Klaipėdos apskrityje bent kartą per du mėnesius elektroninių patyčių yra patyrę nuo 6 iki 18,4 procentų (priklausomai nuo elektroninių patyčių formos) vyresniųjų klasių moksleivių. Šio tyrimo privalumas, jog jo duomenis galima apibendrinti visos Klaipėdos apskrities moksleiviams, kadangi tiriamieji buvo moksleiviai ne iš vienos arba kelių apskrities mokyklų, kaip dažnai būna esant panašaus pobūdžio tyrimams, bet iš aštuonių Klaipėdos apskrities vidurinių mokyklų ir gimnazijų bei keletu kitų mokyklų.

Per du mėnesius paaugliai daugiausiai yra patyrę patyčių tekstiniais pranešimais, telefono skambučiais (atitinkamai 18,4 ir 16,7 proc.), kiek mažiau trumposiomis žinutėmis internete bei pokalbių svetainėse (atitinkamai 15,4 ir 13,7 proc.). Telefoninėmis iliustracijomis ir/arba vaizdo klipais, elektroniniu paštu, pokalbių svetainėse patyčių yra patyrę nuo 6 iki 8,9 proc. vaikų. 7,2 proc. tiriamųjų nurodė, jog jie patyčių patiria žaisdami kompiuterinius žaidimus. Daugiausia vaikų elektroninių patyčių patiria kartą arba du kartus per mėnesį, tačiau net 1,7 proc. vaikų patyčių telefoniniais skambučiais ir 1,5 proc. tekstiniais pranešimais patiria keletą kartų per savaitę. Kaip ir užsienio autoriai (Smith ir kt., 2006; Slonje, Smith, 2008; Juvonen, Gross, 2008; Li, 2005; Ortega ir kt., 2009) yra nustatę, Klaipėdos apskrities vyresniųjų klasių moksleiviai, naudodamiesi naujosiomis informacinėmis technologijomis – mobiliuoju telefonu bei internetu – patiria patyčių. Technologijų pokyčiai, naujų komunikacijos priemonių prieinamumas ir propagavimas lėmė, jog Lietuvoje, kaip ir kitose valstybėse, tapo akivaizdi elektroninių patyčių problema.

Mūsų atlikto tyrimo duomenimis, berniukai dažniau nei mergaitės patiria visų formų elektroninių patyčių. Šie rezultatai prieštarauja kai kurių mokslininkų gautiems rezultatams (Kowalski, Limber, 2007; Masson, 2008), paremiantiems hipotezę, jog mergaitės dažniau nei berniukai naudoja netiesioginę agresiją. Remiantis tyrimo metu nustatytais skirtumais tarp berniukų ir mergaičių bei patyrusių ir nepatyrusių patyčių internete, atsižvelgiant į praleidžiamą jame laiką, galima pabandyti paaiškinti, kodėl berniukai mūsų šalyje patiria daugiau elektroninių patyčių nei mergaitės. Tyrimo rezultatai rodo, kad praleisdami daugiau laiko internete berniukai dažniau nei mergaitės susiduria su rizika būti internetinių patyčių aukomis. Šiame tyrime mes nenagrinėjome berniukų ir mergaičių naudojimosi mobiliaisiais telefonais įpročių, todėl ateityje norint patvirtinti hipotezę, jog laikas, praleistas naudojantis informacinėmis technologijomis, yra rizikos veiksnys, ypač berniukams, patirti elektroninių patyčių. Taigi tyrimo metu reikėtų atsižvelgti ir į naudojimąsi mobiliaisiais telefonais, ne tik internetu.

P. Smithas ir kt. (1999) nurodo, kad paaugliams bręstant, jie vis mažiau save įvardija kaip tradicinių patyčių auką. A. Zaborskis ir kiti (2005) teigia, kad tai gali būti susiję su bręstančių paauglių kuklumu ir gėdijimusi prisipažinti, net jei apklausa anoniminė, apie patirtas patyčias. D. Olweusas (1993, cit. pagal Smith ir kt., 2008) mano, kad patyčių skaičius jaunuoliams bręstant ne mažėja, bet keičiasi jų forma. Tą patvirtina ir M. Ybarra ir K. Mitchellas (2004), kurie nustatė, kad vyresni nei 15 metų moksleiviai dažniau nei jaunesni (10–14 metų) internete agresyviai bendrauja su kitais. Taigi Lietuvoje atlikto tyrimo su 15–19 metų moksleiviais duomenys patvirtina D. Olweuso (1993) ir M. Ybarra bei K. Mitchello (2004) iškeltą mintį, kad net ir vyresnėse klasėse agresijos problema yra aktuali ir ją sprendžiant turi būti atsižvelgta į tai, kad vyresnio mokyklinio amžiaus moksleivių keičiasi agresijos raiška.

Apibendrinant galima pasakyti, kad naujosios informacijos sklaidos priemonės – mobilusis telefonas ir internetas – yra atviros ir prieinamos skleisti informaciją 24 valandas per parą. Tai net ir vyresnio mokyklinio amžiaus moksleiviams kelia nemažą riziką tapti elektroninių patyčių aukomis. Tačiau, kita vertus, patyčių elektroninėmis priemonėmis patiriantis asmuo gali bet kuriuo momentu išjungti telefoną arba kompiuterį ir taip nutraukti tyčiojimosi ir žeminimo procesą. Vadinasi, reikia tolesnių tyrimų, kuriuose būtų nagrinėjama elektroninių patyčių aukos savijauta bei veiksniai, lemiantys įvairias aukos įveikos strategijas. Šios strategijos, kaip pažymi C. Katzer ir kt. (2009), gali skirtis nuo tradicinių patyčių aukų strategijų. Taip pat būtina nagrinėti elektroninių patyčių problemą ir tarp jaunesnio mokyklinio amžiaus moksleivių, kadangi ir šio amžiaus vaikai taip pat naudojami informacinėmis technologijomis. Mokyklose, sprendžiant patyčių, agresijos problemas, reikia nepamiršti ir elektroninių patyčių, kurių saviti ypatumai bei kaitos tendencijos, vis labiau atskleidžiamos pastarųjų metų moksliniuose tyrimuose.

Išvados

1. Nors šiuo metu pripažįstama informacinių technologijų nauda, Lietuvoje, kaip ir kitose pasaulio valstybėse, stebima elektroninių patyčių paplitimas tarp paauglių: nuo 6 iki 18,4 proc. Daugelis Klaipėdos apskrities vyresniųjų klasių moksleivių per paskutinius du mėnesius kartą arba dažniau yra

patyrę elektroninių patyčių tekstiniais pranešimais, telefoninėmis iliustracijomis ir/arba vaizdo klipais, telefoniniais skambučiais, elektroniniu paštu, pokalbių svetainėse, trumposiomis žinutėmis ar internetinėse svetainėse.

2. Vyresniųjų klasių berniukai dažniau nei mergaitės patiria visų minėtų formų elektroninių patyčių. Laikas, praleistas internete, yra rizikos veiksnys tapti internetinių patyčių auka, ir ypač turint omenyje berniukų imtį. Reikalingi tolesni tyrimai nustatyti, kokie yra kiti rizikos veiksniai tapti elektroninių patyčių auka, bei ar šie veiksniai yra tie patys berniukams ir mergaitėms.

Literatūra

1. Campbell, M. Cyber bullying: An old problem in a new guise? *Australian Journal of Guidance and Counseling*. 2005, 15(1): 68–76.
2. Chisholm, J.F. Cyberspace violence against girls and adolescent females. *Annals New York Academy of Sciences*. 2006, p. 84–79.
3. Juvonen, J.; Gross, E. F. Extending the school grounds? – Bullying experiences in cyberspace. *Journal of School Health*. 2008, 78(9): 496–505.
4. Katzer, C.; Fetschenhauer, D.; & Belschak, F. Cyberbullying: Who are the victims? A comparison of victimization in Internet chatrooms and victimization in school. *Journal of Media Psychology*. 2009, 21: 25–36.
5. Kowalski, R. M.; Limber, S. P. Electronics bullying among middle school students. *Journal of Adolescents Health*. 2007, 41(6): 22–30.
6. Kowalski, R. M.; Limber, S. P.; Agatston P. W. Cyber bullying: bullying in the digital age. 2008, Malden (Mass.): Blackwell Publishing.
7. Li, Q. Cyberbullying in Schools: A Research of Gender Differences. *School Psychology International*. 2006, 27 (2): 157–170.
8. Li, Q. New bottle but old wine: a research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior*. 2007, 23: 1777–1791.
9. Mason, K. L. Cyberbullying: a preliminary assessment for school personnel. *Psychology in the Schools*. 2008, 45 (4): 323–348.
10. Patchin, J. W.; Hinduja, S. Bullies move beyond the schoolyard. A preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*. 2006, 4: 148–169.
11. Ortega, R.; Calmaestra, J.; Mora-Merchán, J.; Elipe, P.; Vega, E. Cyberbullying in Spain: Some comparisons with traditional forms of bullying. XIV European Conference on Developmental Psychology. Abstract book. Vilnius, 2009, August 18–22,...
12. Pilkauskaitė–Valickienė, R.; Žukauskienė, R.; Raižienė, S. Cyberbullying by adolescents: a preliminary assessment in Lithuania sample. COST Action 298 "Participation in the Broadband Society" CONFERENCE: THE GOOD, THE BAD AND THE CHALLENGING, May 13-15, 2009, Copenhagen, Denmark [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-06-17]. <<http://miha2.ef.uni-lj.si/cost298/gbc2009-proceedings/html/S10.asp>>.
13. Raižienė, S.; Laurynaitė, I.; Žukauskiene, R.; Pilkauskaitė Valickienė, R. Victimization via Internet: What Do We Know About the Victims? COST Action ISO801 WORKSHOP. August 22- 23, 2009, Vilnius. Abstract book „Cyberbullying: Definition and Measurement. 2009: 38–39.
14. Slonje, R.; Smith, P. K. Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*. 2008, 49: 147–154.
15. Smith, P. K.; Madsen, J.; Carvalho, M.; Tippett, N. What causes the age decline in reports of being bullied in school? Towards a developmental analysis of risks of being bullied. *Educational Research*. 1999, 41: 267–285.
16. Smith, P. K.; Mahdavi, J.; Carvalho, M.; Tippett, N. An investigation into cyberbullying, its forms, awareness and impact, and the relationship between age and gender in cyberbullying. Unit for school and family studies. 2006, Goldsmiths College, University of London.
17. Smith, P. K.; Mahdavi, J.; Carvalho, M.; Fisher, S.; Russell, S.; Tippett, N. Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 2008, 49(4): 376–385.
18. Steffgen, G.; König, A. Cyber bullying: the Role of Traditional bullying and Empathy. The Good, the Bad and the Challenging: The user and the future of informatikon and communication technologies: Conference proceedings (volume II). 2009: 1041–1047.
19. Vandebosch, H.; Cleemput, K. Defining Cyberbullying: A Qualitative Research into the Perceptions of Youngsters. *CyberPsychology and Behavior*. 2008, 11(4): 499 – 503.
20. Willard, N. *Cyberbullying and cyberthreats: responding to the challenge of online social cruelty, threats, and distress*. 2006, Center for Safe and Responsible Internet Use.
21. Ybarra, M.; Mitchell, K. Online aggressor/targets, aggressors, and targets: A comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*. 2004, 45(7): 1308–1316.
22. Zaborskis, A.; Cirtautienė, L.; Žemaitienė, N. Moksleivių patyčios Lietuvos mokyklose 1994–2002 m. *Medicina*. 2005, 41(7): 614–620.
23. Žukauskiene, R.; Raižienė, S.; Pilkauskaitė Valickienė, R. Prevalence and forms of Cyberbullying and its correlates. 19 th EAPL Conference, Sorrento, Italy, September 2–5, 2009. Abstract book, 2009.

THE PREVALENCE OF CYBERBULLYING AMONG KLAIPĖDA DISTRICT HIGH SCHOOL STUDENTS

Rasa Pilkauskaitė Valickienė

Mykolas Romeris University

Dr. Saulė Raižienė

Mykolas Romeris University

Prof. Dr. Rita Žukauskienė

Mykolas Romeris University

Cyberbullying is a new form of bullying. Scientists agree that this new type of bullying is a very relevant problem among adolescents. The main purpose of this study was to determine the prevalence of cyberbullying among Klaipeda district high school students. 1766 (1018 girls and 748 boys, the age range 15-19, $M=17.31$, $SD=0.96$) adolescents participated in this study. All of them were in grades 10 to 12 grades of Klaipeda region high schools. The results revealed that 6 to 18,4 percents of high school students were cyberbullied one or more times during the last two months by means of phone call, text messaging, phone pictures or videos, email, instant messaging, and via chat rooms, websites. It was also revealed that boys are cyberbullied more often than girls in all of the above forms, and that time spent on the internet is a risk factor for becoming a victim of cyberbullying (more so for boys than girls).

Keywords: cyberbullying, high school students